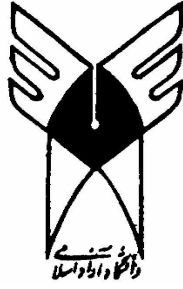

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی ، گروه علوم تربیتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت اسلامی)

عنوان :

بررسی و مقایسه دیدگاههای تربیتی استاد شهید

مرتضی مطهری و دکتر علی شریعتی

استاد راهنما :

دکتر اصغر شریفی

استاد مشاور :

دکتر سیدحبیب مکتبی

پژوهشگر :

فرهاد رمضان زاده

پاییز ۱۳۹۱

تقدیم بہ:

پدر و مادر عزیزم، ہمسر مہربان و فرزند ان عزیز تر از جانم کہ ہموارہ مشوق من

بودہ اند.

پاسکزاری

حمد و سپاس فراوان به درگاه حضرت بار تعالی، خداوند بزرگوار و کریم که همواره نامش شروع کارهایم بود، و یادش یاری رسان دستم.

اکنون که به لطف ایرودانا، پژوهش حاضر را به انجام رساندم، بر خود لازم می دانم که از زحمات و راهنمایی های استاد عالیقدر جناب آقای دکتر اصغر شریفی که با صبر و حوصله راهنمایی این رساله را در طول کار بر عهده گرفتند و با سه صدر و گشاده رویی رهنمودهای لازم را مبذول داشتند و همچنین از استاد ارجمند جناب آقای دکتر سید حمید مکتبی به خاطر قبول امر مشاوره و دقت نظر و ارائه پیشنهادهای ارزنده خویش بر کیفیت این پژوهش افزودند و نیز از استاد بزرگوارم سرکار خانم دکتر فرشته کردستانی برای امر داوری این رساله تشکر و قدردانی نموده و امتنان قلبی خود را ابراز دارم.

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **فرهاد رمضان زاده** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی **۸۹۰۶۶۸۶۵۸۰۰** در رشته **تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت اسلامی)** که در تاریخ **۱۳۹۱/۹/۱** از پایان نامه خود تحت عنوان: **بررسی و مقایسه دیدگاههای تربیتی استاد شهید مرتضی مطهری و دکتر علی شریعتی** با کسب نمره **۱۸** و درجه **عالی** دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۱/۹/۱

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای فرهاد رمضان زاده

از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۸ بحروف هجده

تمام و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

فصل اول

کلیات پژوهش

۲	مقدمه
۴	۱-۱ بیان مسأله
۷	۲-۱ اهمیت پژوهش
۱۰	۳-۱ اهداف پژوهش
۱۱	۴-۱ سؤالهای پژوهش
۱۵	۵-۱ تعاریف نظری کلید واژه ها
۱۶	۶-۱ تعاریف عملیاتی کلید واژه ها

فصل دوم

ادبیات پژوهش

۱۸	۱-۲ مقدمه
۱۹	بخش اول
۱۹	۲-۲ تعریف و اهمیت تربیت
۲۲	۱-۲-۲ عوامل تربیت
۲۴	۲-۲-۲ ویژگی‌های علم تعلیم و تربیت
۲۶	۳-۲-۲ اهداف تربیت
۲۶	۱-۳-۲-۲ تعریف هدف و نقش اهداف
۲۸	۲-۳-۲-۲ منابع تعیین اهداف تربیتی
۲۹	۳-۳-۲-۲ اهداف تربیت و دیدگاهها
۳۵	۳-۲ دیدگاه اسلام در مورد تعلیم و تربیت
۳۷	۱-۳-۲ مفهوم تعلیم و تربیت اسلامی
۴۰	۲-۳-۲ هدف غایی تربیت اسلامی
۴۰	۳-۳-۲ اهداف واسطه‌های تربیت اسلامی
۴۱	تفکر و تعقل: شأن فکری
۴۲	تزکیه و تهذیب: شأن اخلاقی
۴۳	اقامه قسط: شأن اقتصادی

۴۳	تعاون: شأن اجتماعی
۴۴	استقلال و عزت جامعه اسلامی: شأن سیاسی
۴۵	۲-۳-۴. اصول تربیت از دیدگاه اسلام
۴۶	اصل کرامت
۴۸	۲) اختیار و مسئولیت انسان
۵۱	۳) اصل عقل
۵۵	۴) اصل عدل
۵۸	۵) اصل کمال جویی
۶۱	۶) اصل وسع
۶۳	بخش دوم
۶۳	۲-۴. زندگینامه‌ی استاد شهید مرتضی مطهری
۶۷	۲-۴-۱. سال شمار زندگی استاد مطهری
۶۹	۲-۴-۲. آثار استاد مطهری
۷۰	۲-۵. اهداف تربیت از دیدگاه استاد مطهری
۸۳	۲-۶. اصول تربیت از دیدگاه استاد مطهری
۹۳	۲-۷. روشهای تربیت از دیدگاه استاد مطهری
۱۰۸	بخش سوم
۱۰۸	۲-۸. زندگینامه دکتر علی شریعتی
۱۱۰	۲-۸-۱. آثار دکتر شریعتی
۱۲۹	۲-۸-۲. دیدگاه های تربیتی دکتر شریعتی
۱۳۰	۲-۹. اهداف تربیت از دیدگاه دکتر شریعتی
۱۴۴	۲-۱۰. اصول تربیت از دیدگاه دکتر شریعتی
۱۵۶	۲-۱۱. روش های تربیت از دیدگاه دکتر شریعتی

فصل سوم

روش پژوهش

۱۷۰	۳-۱. مقدمه
۱۷۱	۳-۲. روش پژوهش
۱۷۱	۳-۳. جامعه آماری
۱۷۲	۳-۴. نمونه پژوهش و روش نمونه گیری
۱۷۲	۳-۵. طبقه بندی اطلاعات
۱۷۳	۳-۶. ابزار و روش گردآوری اطلاعات
۱۷۴	۳-۷. روش تحلیل داده ها

فصل چهارم

یافته های پژوهش

- ۱-۴. مقدمه ۱۷۶
- ۲-۴. اهداف تعلیم و تربیت از دیدگاه مطهری ۱۷۶
- ۳-۴. اهداف تعلیم و تربیت از دیدگاه شریعتی ۱۷۹
- ۴-۴. اهداف تعلیم و تربیت از استاد مطهری و دکتر شریعتی ۱۸۲
- ۵-۴. اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه استاد مطهری ۱۸۹
- ۶-۴. اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه دکتر شریعتی ۱۹۱
- ۷-۴. اصول تعلیم و تربیت از استاد مطهری و دکتر شریعتی ۱۹۵
- ۸-۴. روشهای تعلیم و تربیت از دیدگاه استاد مطهری ۲۰۰
- ۸-۴. روشهای تعلیم و تربیت از دیدگاه دکتر شریعتی ۲۰۴
- ۸-۴. روشهای تعلیم و تربیت از استاد مطهری و دکتر شریعتی ۲۰۸

فصل پنجم

بحث و نتیجه گیری

- ۱-۵. مقدمه ۲۲۱
- ۲-۵. نتیجه گیری ۲۲۲
- ۳-۵. بحث و تفسیر ۲۳۱
- ۴-۵. محدودیتها ۲۴۰
- ۵-۵. پیشنهادها ۲۴۱
- ۶-۵. خلاصه ای از مراحل انجام تحقیق ۲۴۲
- منابع ۲۴۵

فهرست جداول

صفحه

عنوان

جدول (۱-۴) اهداف تعلیم و تربیت از دیدگاه مطهری.....	۱۷۷
جدول (۲-۴) اهداف تعلیم و تربیت از دیدگاه شریعتی.....	۱۷۹
جدول (۳-۴) وجوه افتراق و اشتراک اهداف تربیتی از دیدگاه شریعتی و مطهری.....	۱۸۲
جدول (۴-۴) اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه مطهری.....	۱۸۹
جدول (۵-۴) اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه دکتر شریعتی.....	۱۹۱
جدول (۶-۴) وجوه افتراق و اشتراک اصول تربیتی از دیدگاه شریعتی و مطهری.....	۱۹۵
جدول (۷-۴) روشهای تعلیم و تربیت از دیدگاه استاد مطهری.....	۲۰۰
جدول (۸-۴) روشهای تعلیم و تربیت از دیدگاه دکتر شریعتی.....	۲۰۴
جدول (۹-۴) وجوه افتراق و اشتراک روشهای تربیتی از دیدگاه شریعتی و مطهری.....	۲۰۸
جدول (۱۰-۴) وجوه افتراق و اشتراک اهداف، اصول و روشهای تربیتی از دیدگاه شریعتی و مطهری.....	۲۱۷
جدول (۱-۵) وجوه افتراق و اشتراک اهداف، اصول و روشهای تربیتی از دیدگاه شریعتی و مطهری.....	۲۲۸

چکیده

آشنایی با اهداف، اصول و روش های تربیتی در دو دیدگاه استاد شهید مرتضی مطهری و دکتر علی شریعتی و مقایسه آن ها با یکدیگر از آن روی که می تواند باعث ایجاد شناخت و آگاهی، بروز روحیه نقادی نسبت به خط مشی های و برنامه ریزی های آموزشی شود مطلوب و مفید است. این پژوهش با هدف بررسی مقایسه ای اهداف، اصول و روشهای تربیتی در دو دیدگاه مطهری و شریعتی انجام شده است و از نوع تحلیلی- توصیفی و استنتاج نظری است که برگرفته از مطالعه اسنادی (کتابخانه ای) می باشد. در این پژوهش وجوه اشتراک و افتراق مبانی اهداف، اصول و روشهای تربیتی از دیدگاه این دو اندیشمند مورد مطالعه قرار گرفته است. عمده ترین نتایج حاصل از این تحقیق عبارتند از: وجه اشتراک در مقایسه بین اهداف تربیتی دو دیدگاه: شکوفایی و به بر نشانیدن استعدادها، آزادی، خودشناسی، استقلال فکری و روحی، به یگانگی رسیدن شخصیت در پرتو ایمان، پرورش روحیه حق طلبی، رسیدن به توازن و هماهنگی و وجه افتراق در اهداف: رسیدن به خدا و هدایت انسان، رستگاری و سعادت مند شدن انسان، هدف کسب معرفت دینی، تربیت چند بعدی است. در مقایسه بین اصول تربیتی دو دیدگاه وجه اشتراک عمده در: حس پرستش، وجدان عمومی، کرامت و عزت نفس، حس حقیقت جویی، هماهنگی در رشد بود و وجه افتراق آنها در اصل آزادی است. وجه اشتراک در روشهای تربیتی تعقل و تفکر، عبادت، محنت با سختی های تشریحی، عمل و کار، تقویت اراده، محیط سازی و وجه افتراق در روش دعوت به ایمان، مراقبه و محاسبه، موعظه و نصیحت، احسان و محبت است.

کلید واژه: تعلیم و تربیت، اصول تربیت، هدفهای تربیتی، روشهای تربیتی

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

از پدیده های مشخص قرن حاضر گرایش عمومی به آموزش و پرورش است و این توجه بر اثر دگرگونی نظام طبقاتی جامعه ناشی شده است. در دنیای کنونی مردم به این واقعیت پی برده اند که امکانات رشد به طبقه معینی اختصاص ندارد و از راه تعلیم و تربیت می توانند آنچه را که در زمانهای گذشته به طبقه خاصی از جامعه تعلق داشت برای خودشان تامین کنند (فرجاد، ۱۳۹۰، ص ۱۳). رفاه و عظمت هر جامعه ای با تعلیم و تربیت ارتباط مستقیمی دارد بدین معنی که هر چه سطح آموزش و پرورش مردم بالاتر باشد سعادت بیشتری بر آن جامعه حکمفرما است و اگر بنا باشد که مردم به حال خود رها شوند و هر کس به دنبال خواسته ها و هوس های خود برود، اجتماع به صورت ناموزون و ناهماهنگی در می آید که هرج و مرج و بی بندوباری در آن حاکم خواهد بود (علاقه بند، ۱۳۸۹). و اما در دین اسلام، پیامبر اسلام که آخرین برنامه کمال و سعادت بشر را متجاوز از چهارده قرن قبل بر انسان عرضه داشت، هنگامی که مردم در تاریکی جهل راه خود را گم کرده و به کلی از تعلیم و تربیت بی بهره بوده اند، مردم را به فراگیری علم و دانش و کسب فضائل و آداب نیکو فرا خواند و فراگیری دانش را بر هر مسلمان واجب دانست. از تمام روایات اسلامی بر می آید که انسان باید در تمام لحظات زندگی به سیر

تکاملی خود ادامه داده و پیوسته بر کمالات خود بیافزاید و در صدد اصلاح و تکامل خود باشد
(رفیعی، ۱۳۸۸).

تعلیم و تربیت انسان کاری پر ارج و در عین حال وقت گیر است و نتایج قطعی و نهایی آن
نسبتاً دیر آشکار می شود. ارجمندی آن از آن جهت است که انسانیت انسان به چگونگی تربیت
بستگی دارد. اگر در شرایط مناسبی پرورش پیدا کند به خیل نیکان می- پیوندد و اگر در تربیت
غفلت صورت گیرد چه بسا که انسان از حد حیوان نیز پست تر رود.

۱-۱ بیان مسأله

از ابتدای تاریخ بشر تا کنون مسئله تعلیم و تربیت و انتقال اطلاعات، ارزشها و دانشها به نسل جدید همواره مورد توجه زمامداران و مردم بوده است. تعلیم و تربیت نه تنها در اسلام و ایران، بلکه مبحثی است که در تمام مکاتب فکری و در اکثر کشورهای جهان مطرح بوده و نیز هست. تعلیم و تربیت در زندگی بشر مهمترین و اساسی ترین جنبه زندگی است به گونه ای که هرگونه اعوجاج و انحراف در آن باعث انحراف در همه امور زندگی می شود و از طریق آن تواناییهای انسان در زندگی بروز و ظهور پیدا می کند و انسانیت انسان تحقق می یابد (مطهری، ۱۳۷۴، ص ۱۶). متأسفانه تعلیم و تربیت اسلامی نزد خود مسلمانان مهجور مانده است و تنها زمانی از آن یاد می کنند که کشورهای دیگر با تحقیق و پیگیری مطالبی منطقی، نکات تربیتی خاصی را به عنوان اصول تعلیم و تربیت خود مطرح می سازند (شالیکار، ۱۳۸۵).

زیستن در دنیای امروز و رویا رویی با چالش ها و مسائل جدید، بشر را به ارائه راه حل هایی جدید و فوری وا می دارد. درنگ در مقابل چالش ها و مسائل و تسلیم شدن در برابر آنها موجب می شود آدمی در گردونه این آشوب ها گم شود و تاثیر گذاری خویش را در جریان زندگی از دست بدهد (سجادیه، ۱۳۸۸). در این میان، یکی از راه حل های کارآمد، باز نگری آرای گذشتگان با نگاهی نو است، نوعی نگاه مسئله مدار که در این آراء، به دنبال راه گم گشته خویش است و متاع خویش را جستجو می کند. چنین نگاهی به متون اگر با نگرشهای تازه و خلاقیت های اصیل همراه شود، به طرحهای عملی و عمیق برای حل معضلات منجر خواهد شد. نگاهی تازه، به دیدگاههای تربیتی مطرح در میان فیلسوفان، مربیان و حکیمان مسلمان در راستای نیازهای بشر امروز می تواند راه حل برخی چالش های اساسی را نشان دهد و ما را به نگرشی جدید در مورد ماهیت انسان، جهان و تربیت رهنمون نماید (سجادیه، ۱۳۸۸). تحقیق و شناخت آرا و نظریات تربیتی فیلسوفان و مربیان بزرگ جهت شناخت فلسفه، اصول اهداف و روشهای تربیت در هر کشوری ضروری می باشد. آشنایی با اهداف، اصول و روشهای تربیتی اندیشمندان و فیلسوفان و

مقایسه آنها با یکدیگر از آن روی که می تواند باعث ایجاد شناخت و آگاهی و بروز روحیه نقادی نسبت به خط مشیها و برنامه ریزی های آموزشی شود بسیار مطلوب و مفید می باشد (شریعتمداری و علوی، ۱۳۸۵، ص ۱). یکی از مسائل عمده و در عین حال پیچیده که نظامهای تعلیم و تربیت جهان معاصر با آن روبرو بوده و مشخص کننده جهت و سوی جنبه های مختلف تعلیم و تربیت است، مساله اهداف تعلیم و تربیت است (ویسی، ۱۳۸۴). اصول و روشهای پذیرفته شده تعلیم و تربیت از دیدگاه اندیشمندان، برگرفته از تعریف اهداف در دیدگاه تربیتی آنان است و در انتخاب و گزینش اصول و روشهای تربیت، ویژگیهایی مانند عینیت، قابلیت تعمیم، متناظر بودن باهدف و کاربردی بودن که منشاء کنش و واکنش بین مربی و متربی می باشد رعایت می شود (کرمعلیان، ۱۳۸۶). اصول تعلیم و تربیت، قواعد عمل برای رسیدن به هدفهای تربیتی به شمار می آید. به همین دلیل نوع اهداف تربیتی در چگونگی شکل گیری نوع اصول تأثیر مستقیم دارد. (میرزا محمدی و همکاران، ۱۳۸۷) بنابراین برای انتخاب درست و موفقیت در تعیین اهداف متناسب با ضرورتها و نیازهای جامعه لازم است اندیشه های تربیتی اندیشمندان مورد توجه قرار گرفته و با یکدیگر مقایسه شود.

در اندیشه شهید مطهری (ره) تعلیم و تربیت، بحث ساختن انسان ها است و مکتب اسلام مکتبی مشخص با هدف هایی معین است که برای دست یابی به این اهداف در زمینه تعلیم و تربیت اسلامی، انسان را محور اصلی می داند، انسان هایی که جامعه انسانی را می سازند و از آنجا که در اسلام، هم اصالت فرد محفوظ است و هم اصالت اجتماع، بنابراین طرح و برنامه ساختن افراد از آنجا که مقدمه و ابزاری برای ساختن اجتماع است و نیز یکی از اهداف مهم تعلیم و تربیت اسلامی است در اولویت قرار دارد (ملکی، ۱۳۸۳، ص ۱۰۲). متفکر شهید، علامه مطهری به عنوان اندیشمندی اسلامی در خصوص اصول تعلیم و تربیت اسلامی، مسائلی را مطرح کرده است که بررسی و ارائه آنها می تواند فضای فکری مشخصی را در تربیت اسلامی به وجود آورد (ملکی، ۱۳۸۳، ص ۱۰۲).

از میان اندیشمندان معاصری که به نظام آموزشی پرداخته اند باید به ویژه از دکتر علی شریعتی یاد کرد. دیدگاه های علی شریعتی در زمینه آموزشی تا حدودی در پس اندیشه های و آثار فلسفی و اجتماعی و اسلام شناسانه او پنهان شده و کمتر از آنها سخنی به میان می آید. از نظر شریعتی تعلیم و تربیت اسلامی انسان دارای "تعهد" و "فضیلت" به جامعه تحویل می دهد برای تعلیم و تربیت اسلامی، انسان "خوب و صالح" مطرح است که هدف "کسب تسلط بر محیط خویش" را در برابر خود قرار می دهد. در همین راستا انسان در نظام اسلامی از نظر شریعتی "ایده آل گرا"ست و "حقیقت" را جستجو می کند. شریعتی اندیشه تربیتی اسلام را با فهم و درک و نشانه های امروزی مورد بازخوانی قرار می دهد و برخی سنت ها و تجربه هایی آن را در رابطه با مسائل معاصر روزآمد میکند (پیوندی، ۱۳۹۰). از این جنبه باید گفت که شریعتی همچون بسیاری زمینه های دیگر هنجار شکن است و خاص و متفاوت با دیگران. تفاوت مهم بینش آموزشی او با سایر کسانی که در سال های پس از ۱۳۲۰ نظام آموزشی را از دیدگاه های مختلف مورد انتقاد قرار داده اند در ارج گذاشتن به تجربه های آموزشی گذشته و نیز گرایش او به دگرگون کردن بنیادی نظام آموزشی است. در حوزه تفکر تربیتی، دکتر شریعتی را باید اومانستی دانست که اندیشه های خود را بر پایه یک ایدئولوژی دینی بنا می کند. او از یک سو نگران سرگشتگی معنوی انسان معاصر است و بر این باور است که "در سیر تحول و تکامل جامعه ها بسوی مدرنیسم، انسان ها از درون تنهاتر می شوند و از برون اجتماعی تر". به همین خاطر است که شریعتی رویکردی را پیش می کشد که بر اساس آن "همه چیز باید در خدمت انسان باشد: فلسفه، مذهب، علم، تحقیق، تعلیم و تربیت و ادبیات و هنر باید مسئولیت پیامبری جامعه، ملت و نوع بشر را بر عهده گیرد". از سوی دیگر او حرکت خود را در درون حوزه فرهنگی خاص (اسلام و شیعه) تعریف می کند و آنجا هم با رویکردی تقلیلی در جستجوی تربیت انسان های متعهد و با فضیلت برای شکل دادن به امت اسلامی و جامعه آرمانی مورد نظر خویش است (پیوندی، ۱۳۹۰).

انتخاب این دو اندیشمند مسلمان به چند دلیل صورت گرفته است: اول آنکه نظرات آنان غنای فلسفی لازم را دارد و می تواند مبنای نظام تربیتی قرار گیرد و دلیل دوم آنکه این دو اندیشمند مسلمان در مقام معلم، تجربه های تربیتی ویژه ای اندوخته اند که همین امر نزدیکی نظر و عمل آنان را رقم می - زند. بنا براین پرداختن به نظرات آنان، علاوه بر فراهم آوردن زمینه های فلسفی غنی، موفقیت های عملی تربیتی را نیز هدایت خواهد کرد. بنابراین این پژوهش به بررسی مقایسه ای دو دیدگاه مطهری و شریعتی پرداخته و نظرات و اندیشه های این دو صاحب نظر را درباره تعلیم و تربیت و ارکان آن، تجزیه و تحلیل خواهد نمود. بر آنیم که تفاوتها و تشابهات دیدگاههای تربیتی استاد شهید مطهری و علی شریعتی را پیرامون اصول، اهداف و روشهای تربیتی از منابع معتبر استخراج نموده و مورد بررسی قرار دهیم. در نتیجه سوال اصلی تحقیق بدین شرح می باشد: بین دیدگاههای تربیتی استاد شهید مرتضی مطهری و دکتر علی شریعتی در زمینه، اصول، اهداف و روشهای تربیتی چه تفاوت و شباهتی وجود دارد؟

۲-۱ اهمیت پژوهش

با آغاز حیات آگاهانه بشر، مسئله تعلیم و تربیت، مهم ترین دل مشغولی او بوده است و این مسئله و توجه به آن، گرچه در دوره های پیشین زندگی امری فردی و مقطعی محسوب می شد و شکلی ابتدایی و ساده داشت، اما با ورود به عصر تفکر عقلانی و ظهور تمدن های بشری، سعی خردمندان قوم بر این بوده است که تعلیم و تربیت را به صورت مدون و قانونمند در آورند و در قالب دستورالعملهای عام و همگانی ارائه کنند (جمالی، ۱۳۸۸).

ملل متمدن امروز برای تعلیم و تربیت اهمیت بسزایی قائل هستند و آن را در صدر برنامه های خود قرار می دهند و از امور زیر بنایی و حیاتی به حساب می آورند. پیدایی و گسترش نظامهای تعلیم و تربیت بیانگر ضرورت اهمیت روز افزون فرایند تعلیم و تربیت در دنیای کنونی می باشد. تعلیم و تربیت در طول تاریخ بشر، بیش از هر فعالیت اجتماعی دیگر اهمیت داشته است. در بیان

اهمیت تعلیم و تربیت کافی است گفته شود که تحقق گوهر آدمی منوط به آن بوده و فعالیت‌هایی که تحت عنوان آموزش و پرورش در مورد انسان اعمال می‌شود شرط لازم و رشد و تکامل است (شکوهی، ۱۳۶۳، ص ۲۷). از طریق آموزش و پرورش صحیح می‌توان برای مردم، زندگی بهتر و مرفه‌تری را ایجاد نمود و بر عکس در اثر عدم توجه به نیازها و خواسته‌های افراد و تحت اهداف، روشها و اصول نادرست، وسیله سقوط و نابودی آنها را فراهم آورد (فرجاد، ۱۳۹۰، ص ۱۳). از طریق فراگردهای تعلیم و تربیت است که آداب و رسوم، اعتقادات، ارزشها و نگرش‌ها، رفتارها، دانشها و مهارتهای جامعه، دوام یافته و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود (علاقه بند، ۱۳۸۹، ص ۸). بدین ترتیب تعلیم و تربیت نزد افراد جامعه و گردانندگان امور جامعه، دارای اهمیت فراوانی بوده و خواهد بود.

اهمیت تربیت در مکتب اسلام به قدری است که خداوند خود را رب العالمین یا پروردگار دو جهان می‌نامد: "اقرا و ربک الاکرم الذی علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم". (علق، ۵-۳) اولین آیات نازل شده بر پیامبر (ص)، نخستین سند مدوّن تعلیم و تربیت اسلامی است که در قرآن بر دو عنصر بنیادین تعلیم و تربیت؛ یعنی کسب دانش و معرفت از یک سو و تعالی روح و کمال انسانی از سوی دیگر، تاکید می‌شود.

با مطالعه‌ی اجمالی قرآن کریم، به خوبی در می‌یابیم که بخش عمده آیات آن به طور مستقیم درباره مباحث اخلاقی و تربیتی است و بخشهای دیگر هم که در معارف، عقاید و احکام نازل شده، جنبه و وجهه تربیتی دارند و هر گونه اعتقاد یا عمل را در راستای تربیت و تزکیه قرار می‌دهند (توبه، آیه ۱۰۳؛ بقره، آیه ۲۳۲؛ نور، آیه ۲۸ و ۳۰؛ اعلی، آیه ۱۴؛ شمس، آیه ۹) و به تعبیر خود قرآن: "لقد من الله على المومنین اذا بعث فیهم رسولاً من انفسهم یتلو علیهم آیاته و ینزّلهم و یعلمهم الکتاب و الحکمه وان کانوا من قبل لفی ضلال مبین". (آل عمران، آیه ۱۰۶؛ جمعه، آیه ۲؛ بقره، آیه ۱۲۹ و ۱۵۱).

با توجه به اینکه از راه تعلیم و تربیت صحیح می توان موجبات رشد فردی و جمعی را فراهم کرد و به طور کلی پرورش استعداد های فردی، تحکیم زندگی جمعی و گسترش آرمان های دموکراتیک و ایجاد تفاهم میان افراد در سایه تعلیم و تربیت صورت می گیرد؛ ضرورت سنجش چگونگی تعلیم و تربیت و بنیادهای آن و دیدگاه های اندیشمندان آن آشکار می شود تا از این راه، به بهترین گزینشها دست بزنیم. مبانی، اصول، اهداف، محتوا و روش های تعلیم و تربیت، همواره از مهمترین مسائلی بوده است که در عرصه علوم تربیتی مورد توجه قرار گرفته است. درباره این ابعاد از تعلیم و تربیت، میان صاحب نظران و مربیان بزرگ توافق نبوده است. در میان اندیشمندان اسلامی، استاد شهید مرتضی مطهری و دکتر علی شریعتی نه تنها دارای آراء مستقیمی در این موارد است، بلکه به نظر می رسد با توجه به متون گوناگون که از این دو اندیشمند در دسترس است، بتوان به دلالت هایی که بتواند برای پژوهشگران و علاقه مندان مفید واقع شود دست یافت. به امید آنکه این تحقیق بتواند بابتی نو برای پژوهش و اندیشه ورزی در مورد این دو اندیشمند اسلامی و مربیان گرانقدر بگشاید. بنابراین، پژوهش حاضر به بررسی و مقایسه دیدگاه تربیتی استاد شهید مرتضی مطهری و دکتر علی شریعتی پرداخته و نظرات و اندیشه های صاحب نظران مکتب تربیتی اسلام را در مورد تعلیم و تربیت و ارکان آن، مورد تحلیل قرار داده است.